

DE KOPVLEKSPONGGAASVLIEG *SISYRA BURESCHI* BEREIKT OOK

NEDERLAND (NEUROPTERA: SISYRIDAE)

Daan Drukker & Rick Buesink

Langs de Geul bij Epen werden begin juni 2024 tientallen exemplaren van de kopvleksponggaasvlieg *Sisyra bureschi* aangetroffen. Later bleken er ook al waarnemingen uit 2023 van deze plek te zijn. Deze soort lijkt op de gewone sponsgaasvlieg *S. nigra*, maar is daarvan te onderscheiden op basis van de lichtere kop met donkere middenvlek en genitaalkenmerken. *Sisyra bureschi* is beschreven uit de Balkan en heeft zich de afgelopen decennia richting het noordwesten uitgebreid.

INLEIDING

Sponsgaasvliegen zijn kleine gaasvliegen met aquatische larven die parasitair van zoetwatersponzen leven. In Nederland is de gewone sponsgaasvlieg *S. nigra* (Retzius, 1783) algemeen en wijdverbreid in stilstaande en langzaam stromende wateren. De andere soorten zijn zeldzamer, hoewel de lantaarnsponsgaasvlieg *S. terminalis* (Curtis, 1854) aangetroffen kan worden langs grote rivieren en kanalen in de zuidelijke helft van Nederland. Twee soorten zijn slechts enkele malen aangetroffen in Nederland. De bruine sponsgaasvlieg *S. jutlandica* (Esben-Petersen, 1915) leeft in laagveen en de gevlekte sponsgaasvlieg *S. dalii* (McLachlan, 1866) in beken. De afgelopen jaren zijn enkele soorten sponsgaasvliegen aan een uitbreiding van het areaal begonnen in Europa.

De gouden sponsgaasvlieg *S. iridipennis* Costa, 1884 komt vanuit het zuidwesten van het mediterrane gebied en werd in 2018 voor het eerst in Nederland aangetroffen (Vijgenboom & Drukker 2024). Vanuit het zuidoosten van het mediterrane gebied zijn twee soorten aan een uitbreiding bezig: *S. corona* Rausch & Weissmair, 2007 en *S. bureschi* Rausch & Weissmair, 2007, waarvan de laatste nu dus ook Nederland heeft bereikt.

VONDSTEN

Limburg Epen, Epermolen, AC 192.703-309.418, 7-8.VI.2024, Daan Drukker, Pepijn Andelbeek, Matthijs Courbois, Maartje Vijgenboom, Rick Buesink, Micha d'Oliveira, Tjomme Fernhout, col. Drukker en col. Naturalis. Idem, 23.VIII.2023,

Figuur 1. Kopvleksponggaasvlieg *Sisyra bureschi* langs de Geul bij Epen in 2024. Foto Tjomme Fernhout.

Figure 1. *Sisyra bureschi* along the river Geul near Epen in 2024. Photo Tjomme Fernhout.

Figuur 2. Kopvlekspongsaasvlieg *Sisyra bureschi* langs de Geul bij Epen in 2024. Foto Daan Drukker.
Figure 2. *Sisyra bureschi* along the river Geul near Epen in 2024.
Photo Daan Drukker.

Mark van Keulen, Rick Buesink, Nina Bos.
Gulpen, Kasteel Neubourg. AC 189.640-313.081,
12.VIII.2024, Rick Buesink.

Op 7 juni 2024 werd door EIS Kenniscentrum Insecten een gaasvliegenexcursie georganiseerd in Zuid-Limburg. Overdag was het zonnig en rond de 19 °C en 's nachts was het helder weer waardoor het afkoelde tot zo'n 12 °C. De aantallen en diversiteit aan gaasvliegen waren erg laag. Op licht kwam geen enkele gaasvlieg af en overdag werden slechts een strobruintje *Hemerobius micans* Olivier, 1792 en een watergaasvlieg *Osmylus fulvi-*

cephalus (Scopoli, 1763) aangetroffen, langs de Geul bij Bellet.

Tijdens het eten van een pizza langs de Geul, ten noorden van de Volmolen bij Epen, sloeg Pepijn Andelbeek echter nog één keer zijn net uit in de takken van bomen langs de beek. Er werden flink wat sponsgaasvliegen aangetroffen. In eerste instantie werd gedacht aan de gewone sponsgaasvlieg *S. nigra* vanwege het donkere uiterlijk en de donkere antennen, maar bij nadere inspectie bleek de kop lichter te zijn met een donkere vlek in het midden. Dit was reden genoeg om er een

Figuur 3. Microscopische kenmerken van het mannetje kopvlekspongsaasvlieg *Sisyra bureschi* (zelfde exemplaar als figuur 2): van links boven met de klok mee: kop dorsaal, genitaal dorsaal, genitaal ventraal, genitaal lateraal.
Foto's Daan Drukker.

Figure 3. Microscopic characteristics of the male *Sisyra bureschi* (same individual as in figure 2): from top left clockwise: head dorsal, terminalia dorsal, terminalia ventral, terminalia lateral.
Photos Daan Drukker.

stuk of 10 mee te nemen om beter te fotograferen en te bekijken. Op basis van de foto's (fig. 1, 2) werd duidelijk dat het inderdaad om *S. bureschi* moest gaan, wat later bevestigd kon worden op basis van de genitaalkenmerken (fig. 3).

De meeste exemplaren werden verzameld rond de brug bij de Epermolen, maar ook langs de wilgen en elzen verder stroomafwaarts werden exemplaren aangetroffen. Ook op 8 juni werden er hier exemplaren gevonden. Op die dag werden overdag iets meer gaasvliegen aangetroffen dan de dag ervoor, waaronder enkele breedrandbruintjes *Hemerobius marginatus* (Stephens, 1836), een soort die pas recentelijk voor het eerst werd ontdekt in Nederland (Ploeg et al. 2022).

Op 12 augustus 2024 werd bij Kasteel Neubourg (Gulpen) met dezelfde zoekmethode gezocht naar sponsgaasvliegen. Dit is 2 kilometer ten noorden van de vindplaats langs de Geul. Hier werden meerdere exemplaren *Sisyra* gevonden, waarvan één verzameld en gefotografeerd werd. Dit bleek *S. bureschi* te betreffen (fig. 4). Op deze locatie werd eerder *Bittacus hageni* Brauer, 1860 op licht aangetroffen, maar ondanks verschillende pogingen om met led-emmers nachtelijke insecten te vangen, is *S. bureschi* niet op licht aangetroffen.

Tijdens de zoektocht naar andere waarnemingen online (zie Discussie) werd een waarneming van

S. nigra op 23 augustus 2023 gevonden zonder foto langs de Geul, op ongeveer dezelfde plek als de waarneming van *S. bureschi* een jaar later. Ook dit exemplaar werd uit de takken van de wilgen boven de beek gesleept. Bij navraag bleek dat het was verzameld door Rick Buesink, Mark van Keulen en Nina Bos, na controle werd duidelijk dat dit ook *S. bureschi* betrof. Dat gaat dus met terugwerkende kracht om het eerste exemplaar voor Nederland. De vindplaats van *S. bureschi* staat aangegeven in figuur 5.

HERKENNING

Sisyra bureschi lijkt op het eerste gezicht op de veel algemenere *S. nigra*, vanwege het donkere uiterlijk en de zwarte antennen. In het veld zijn ze onder goede lichtomstandigheden goed van elkaar te onderscheiden doordat de kop van *S. bureschi* lichter is, met een donkere vlek in het midden. Bij *S. nigra* is de kop uniform donker.

Daarnaast zijn de mannelijke coxopodieten in het genitaal breder bij *S. bureschi*. Een goed overzicht van de verschillen van alle Europese soorten wordt gegeven door Canard et al. (2015). De andere soorten sponsgaasvliegen die bekend zijn uit Nederland hebben anders gekleurde vleugels, lichaam en antennen en zijn zo al goed in het veld te herkennen. Bij *S. terminalis* lijkt de kop op die van *S. bureschi*, met vergelijkbare donkere

Figuur 4. Aanzicht van de kop met de kenmerkende kopvlek en volledig zwarte antennen van de kopvlek-sponsgaasvlieg *Sisyra bureschi* langs de Gulp bij Gulpen. Foto Rick Buesink.

Figure 4. Frontal view of the characteristic dark mark on the head in combination with black antennae of *Sisyra bureschi*, along the river Gulp near Gulpen. Photo Rick Buesink.

Figuur 5. Vindplaats van de kopvleksponsgaasvlieg *Sisyra bureschi* in Nederland.

Figure 5. Locality where *Sisyra bureschi* was found in the Netherlands.

tekening in het midden, maar de vleugels en het lichaam zijn lichter en de uiteinden van de antennen zijn opvallend licht. Bij *S. bureschi* kunnen de toppen van de antennen iets lichter zijn, maar nooit zo uitgebreid als bij *S. terminalis*. Bij exemplaren waarbij de antennen gedeeltelijk zijn afgebroken is het verschil tussen *S. bureschi* en *S. terminalis*, zeker bij collectie-exemplaren, nog verrassend lastig. De antennen van *S. terminalis* worden vanaf segment 27-32 lichter. Bij *S. bureschi* zijn de antennen rond die segmenten nog net zo donker als aan de basis.

De genitaliën zijn in collectie-exemplaren vaak erg verschrompeld, waardoor dit lastig te gebruiken is voor de determinatie. *Sisyra corona* komt in Frankrijk voor en zou in Nederland te verwachten zijn. Het uiterlijk van deze soort is nog slecht bekend, maar ze heeft lichte poten en een lichte kop, met uitgebreidere en ingewikkeldere donkere tekening in het midden, en donkere vleugels. Lichtkoppige sponsgaasvliegen dienen dus goed

te worden bekeken. Tot nu zijn geen kandidaten voor *S. corona* op Waarneming.nl aangetroffen.

Houd er rekening mee dat bij foto's van levende exemplaren de kleuren behoorlijk kunnen verschillen, afhankelijk van de belichting of flits.

DISCUSSIE

De uitbreiding van het areaal van zuidelijke sponsgaasvliegsoorten naar het noorden is opvallend. Vijgenboom & Drukker (2024) beschrijven al de uitbreiding van *S. iridipennis*, die voorheen alleen bekend was van Spanje, Portugal, Marokko, Algerije en Italië, maar plots ook in het noorden van Frankrijk en in Nederland opdook.

Sisyra bureschi en *S. corona* werden pas in 2007 beschreven, op basis van materiaal verzameld tijdens een expeditie in 2001 (Rausch & Weissmair 2007). Toen werd *S. bureschi* aangetroffen in Bulgarije, Kroatië en Noordwest-Turkije (zowel in het Europese als in het Aziatische deel). *Sisyra corona* werd in een veel kleiner areaal aangetroffen in Bulgarije en het aangrenzende Europese deel van Turkije. In de jaren na de publicatie van Rausch & Weissmair (2007) werden beide soorten op allerlei plekken in Europa vastgesteld. *Sisyra corona* werd in 2007 en 2011 totaal onverwacht aangetroffen op twee plekken in Noord-Frankrijk, tot dan de enige locaties buiten de typelocatie (Tillier et al. 2018).

Interessant genoeg werden van *S. bureschi* een mannetje en vrouwtje in Zuid-Zweden ontdekt in collectiemateriaal uit 1948, in eerste instantie gedetermineerd als *S. terminalis* (Szöke 2023). Dit is zowel de meest noordelijke, maar ook de eerste waarneming voor deze soort. Dit roept de vraag op of de soort zich wel inderdaad uitbreidt of dat ze gewoon over het hoofd wordt gezien. In andere landen werd echter geen oud materiaal aangetroffen, maar werd de soort juist in recente jaren voor het eerst vastgesteld. In 2008 werd de soort voor het eerst in Duitsland aangetroffen, toen de eerste vondst voor Centraal-Europa (Weissmair 2010).

Hierna bleek *S. bureschi* in Frankrijk te zijn aangetroffen in 1990 (Canard et al. 2015) en 2004 (Tillier & Coppa 2019), maar het gros van de waarnemingen in Frankrijk kwam pas vanaf 2014 en later (Canard et al. 2015, Tillier & Coppa 2019, Leraut 2023). In Hongarije werd de eerste vondst gedaan in 2023 (Szöke 2024). In Bosnië en Herzegovina bleek de soort al in 1973 te zitten (Szöke 2022), en werd ook een exemplaar aangetroffen in collectie van Naturalis uit 1963, wat in lijn der verwachtingen ligt aangezien dit tussen Kroatië en Bulgarije ligt.

Alle Nederlandse waarnemingen van het genus *Sisyra* in de collectie van Naturalis (n = 652) en alle gefotografeerde waarnemingen op Waarneming.nl (n = 1268) zijn gecontroleerd, en werd er geen enkele eerdere *S. bureschi* aangetroffen. Ook in België werden tussen de waarnemingen op Waarnemingen.be (n = 446) geen *S. bureschi* aangetroffen. Gezien de relatief enorme waarnemers- en waarnemingsdichtheid in Zuid-Limburg en de rest van Nederland is het zeer waarschijnlijk dat *S. bureschi* in Nederland niet over het hoofd is gezien, maar dat het wel degelijk om een areaal-uitbreiding gaat. Omdat de soort zowel langs de Geul als de Gulp is gevonden is het waarschijnlijk dat ze ook langs andere beken in Limburg gevonden kan worden.

DANKWOORD

Dank aan Pepijn Andelbeek voor zijn vondst langs de Geul, die tot stand kwam door dat hij meteen het net weer pakte toen de pizza nog niet eens op was. Dank aan Tjomme Fernhout voor het gebruik van zijn foto's, Bibiche Berkholst en Maartje Vijgenboom voor hun hulp bij de organisatie van de gaasvliegenexcursie, en BIJ12 voor de financiële steun via Capacity Building voor het gaasvliegenproject.

LITERATUUR

Canard, M., D. Thierry, R. Cloupeau, H. Rausch & W. Weißmair 2015. A spongilla fly new to French

- fauna: *Sisyra bureschi* Rausch & Weißmair, 2007 (Neuropterida, Sisyridae). – Bulletin de la Société Entomologique de France 120 (1): 19–24.
- Leraut, P. 2023. *Sisyra bureschi* Rausch & Weissmair, 2007. Nouveau pour l'Île-de-France, et mise au point sur les espèces de ce genre actuellement connues de cette région (Neuroptera, Sisyridae). – Revue française d'entomologie générale 5: 187–193.
- Ploeg, R., W. Oe & D. Drukker 2022. De groene brui-ne gaasvlieg *Hemerobius marginatus* duikt op in Zuid-Limburg (Neuroptera: Hemerobiidae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 59: 13–17.
- Rausch, H. & W. Weißmair 2007. *Sisyra bureschi* nov. sp. und *S. corona* nov. sp. – zwei neue Schwammhafte und Beiträge zur Faunistik der Sisyridae (Insecta: Neuroptera) Südosteuropas. – Linzer biologische Beiträge 39 (2): 1129–1149.
- Szöke, V. 2022. First record of *Sisyra bureschi* Rausch et Weißmair, 2007 from Bosnia and Herzegovina (Neuroptera: Sisyridae). – Folia entomologica hungarica 83: 41–44.
- Szöke, V. 2023. Contributions to the taxonomy and faunistics of the spongilla fly genus *Sisyra* Burmeister, 1839 (Neuroptera: Sisyridae). – Folia entomologica hungarica 84: 35–46.
- Szöke, V. 2024. First records of two spongilla fly species from Hungary (Neuroptera: Sisyridae). – Folia entomologica hungarica 85: 1–6.
- Tillier, P., G. Coppa & J. Le Doaré 2018. Une découverte exceptionnelle et inattendue: *Sisyra corona* Rausch & Weißmair, 2007, espèce de névroptères nouvelle pour la France (Neuroptera, Sisyridae). – Ephemera 19 (1): 67–69.
- Tillier, P. & G. Coppa 2019. Premières mentions de *Sisyra bureschi* Rausch & Weißmair, 2007 dans les bassins versants de la Seine et de la Meuse [Neuroptera, Sisyridae]. – Ephemera 21 (2): 133–134.
- Vijgenboom, M. & D. Drukker 2024. De gouden sponsgaasvlieg *Sisyra iridipennis* nieuw voor Nederland (Neuroptera: Sisyridae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 62: 53–58.
- Weißmair, W. 2010. *Sisyra bureschi* und *S. dali* (Neuroptera: Sisyridae) neu in Südwest-Deutschland und weitere Beiträge zur Faunistik und Ökologie. – Entomologische Nachrichten und Berichte 54: 207–212.

SUMMARY

Sisyra bureschi has arrived in the Netherlands (Neuroptera: Sisyridae)

Alongside the small river Geul near Epen in the southernmost part of the Netherlands, *Sisyra bureschi* Rausch & Weissmair, 2007 was found on August 23, 2023 and tens of specimens were found on the June 7 and 8, 2024. These represent the first records of this species for the Netherlands. An observation near the small river Gulp, 2 km to the north, suggests a wider distribution in the small streams in the south of the Netherlands.

D. Drukker
EIS Kenniscentrum Insecten
daan.drukker@naturalis.nl

R. Buesink
EIS Kenniscentrum Insecten
rick.buesink@naturalis.nl